

Gedrag op scholen rondom afval

Kennisdossier

Het programma Afval op School is mede tot stand gekomen door een financiële bijdrage vanuit het EFMZV fonds en de Kaderrichtlijn Mariene strategie (KRM)

Rijkswaterstaat
Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat

Gedragsverandering op scholen

Steeds meer scholen willen aan de slag met afvalscheiding en minder zwerfafval op en rond school. Zoals besproken in [Kennisdossier “Waarom afval scheiden en preventie?”](#) is het belangrijk om afvalvermindering en -scheiding te zien als een gezamenlijke verantwoordelijkheid. Deze verantwoordelijkheid vraagt om een gedragsverandering van leerlingen en medewerkers (de doelgroep). Gedragsverandering gaat (helaas) niet vanzelf. Om de doelgroep aan te zetten tot een bepaald gedrag zal je slim moeten zijn en daarbij soms ‘afvalmythes’ tegen moeten spreken, die bijvoorbeeld zeggen ‘mijn kleine beetje afval maakt toch niet uit’ of ‘afvalscheiding is geldverspilling’. Kennis over de verschillende stappen rondom een schonere school is te vinden in de [Aanpak Gedragsverandering](#). In dit kennisdossier wordt er regelmatig verwezen naar deze aanpak en worden de gedragsinzichten- en maatregelen aangevuld met extra informatie over gedrag & afval, weerstand tegen gedragsverandering en voorbeelden van scholen die verschillende maatregelen toepassen.

De drie fases om tot gedragsverandering te komen (“Aanpak Gedragsverandering”)

Gedrag & afval

Het gedrag van mensen wordt bepaald door prikkels die we binnen krijgen en hoe we deze prikkels omzetten in acties. Een prikkel rondom gedrag en afval op school kan een flyer met informatie over afval scheiden, een afvalbak met kleuren of een mededeling van een docent zijn. Op een gemiddelde dag komen er veel prikkels op ons af. Er moet dan een keuze gemaakt worden: waar besteed ik wel of niet mijn aandacht aan. Daarbij is alleen een prikkel vaak niet genoeg om een keuze te maken: je hebt aanvullende criteria nodig. Je lijf reageert bijvoorbeeld op zaken als pijn, angst en winst. We zijn eerder geneigd om die prikkels op te vangen en er op te reageren als één van die drie zaken een rol speelt. Daarnaast kijken onze hersenen ook naar sociale normen: we zijn heel gevoelig voor wat andere mensen van ons vinden. Wat onze hersenen minder belangrijk vinden zijn zaken waarop ze niet meteen hoeven te reageren. Woorden als “op lange termijn”, “duurzaam” en “voor ons allen” vinden we minder interessant en luisteren we dus ook minder goed naar. Als je daarbij bedenkt dat bijna alle keuzes die wij maken onbewust (=snel en automatisch) zijn, wordt het lastig om informatie die wij als mens minder interessant vinden goed naar voren te brengen en mee te laten wegen in keuzes rondom ons gedrag.

Voor meer informatie over gedrag en de achtergrond, kan je de [Inspiratielijst Afval Scheiden](#) downloaden.

Gedragworkshops helpen docenten op weg

Anjo Travaille van Bovenkamers verzorgde workshops op scholen met als doel docenten te leren hoe je gedrag in kan zetten om op school zwerfafval tegen te gaan en afval beter te scheiden. Hij kijkt vanuit de theorie naar praktische voorbeelden en maatregelen die toepasbaar zijn in zowel het primair onderwijs als het voortgezet onderwijs. Scholen in Den Haag, Zeewolde, Amsterdam en Heumen hebben al mee gedaan. Wil je alvast een voorproefje van de workshop? Kijk dan dit [filmpje](#) of neem direct [contact](#) op met Anjo Travaille voor een workshop!

Voordat je met gedragsverandering aan de slag kan gaan is het goed om te bedenken wat je wilt en met wat voor groep je te maken hebt. In de [Aanpak Gedragsverandering](#) staan de volgende vragen om je op weg te helpen:

1. *Wat is je doel?*

Het is essentieel om eerst het probleem te beschrijven en daar het doel uit te halen. Bijvoorbeeld. Het probleem is: we produceren meer restafval dan in de rolcontainers past. Het doel wordt: minder restafval produceren. En concreet betekent dat: 30% minder restafval.

2. *Wie is je doelgroep?*

De doelgroep is afhankelijk van je doel. Is je doel om geen zwerfafval meer in de aula te hebben, dan kan je doelgroep bijvoorbeeld bestaan uit 400 leerlingen en 25 docenten. Kijk goed naar je doelgroep: zij zijn degenen waarvoor je de maatregelen ontwerpt.

3. *Wat is het doelgedrag?*

Het doelgedrag beschrijft het letterlijke gedrag dat gewenst is. Het doelgedrag is niet hetzelfde als 'commitment', 'een positieve kijk' of 'milieuvriendelijk'. Het gaat om het daadwerkelijke gedrag dat iemand laat zien. Gedachten, kennis en bewustzijn geven weinig zekerheid voor (duurzaam) gedrag. Focus daarom op letterlijk doelgedrag, hiermee krijg je de beste resultaten. Als je doel is: 30% minder restafval, dan is het doelgedrag: leerlingen gooien afval in de juiste gescheiden afvalbak of leerlingen produceren minder afval.

Met deze drie vragen krijg je scherper inzicht in wat er moet gebeuren op school en kan er, voordat er gekeken wordt naar maatregelen of oplossingen, bedacht worden welke weerstanden er mogelijk opkomen bij de genoemde doelgroep(en).

Weerstand tegen gedragsverandering

Gedragsverandering rondom afval is niet van de ene op andere dag te behalen. Naast het feit dat onze hersenen veel gedrag automatisch uitvoeren, zijn er ook verschillende weerstanden tegen afvalscheiding en (zwerf)afval preventie te bedenken. Deze weerstanden kunnen voortkomen uit:

- Het gevoel dat iemand anders voor jou bepaalt wat jij met afval moet doen;
- Twijfel aan het effect van de afvalscheiding en zwerfafvalaanpak;
- Het gevoel dat het teveel moeite is en de eigen bijdrage niet zo groot is.

De weerstand kan binnen een doelgroep verschillende achtergronden hebben. Hier gaan we in op de twee grootste groepen binnen scholen: leerlingen en docenten.

“Waarom zou een leerling niet mee willen werken?”

“Het is mij teveel moeite of ik zie geen mogelijkheid”
“Ik verlies mijn status”
“Ik zie het schoonmaken als straf”
“Ik vind afval en afvalbakken vies en ik wil ze niet aanraken”
“Het is niet iets van ons, het is iets van de schoolleiding”

“Waarom zou een docent niet mee willen werken?”

“Ik heb geen kennis en handelingsperspectief over dit onderwerp”
“Er is een te groot aanbod van lespakketten en ik vind ze niet altijd toepasbaar”
“Ik heb te druk om hier tijd voor vrij te maken”
“Ik heb (voornamelijk op het VO) het gevoel dat het geen zin heeft om les te geven over afval”

Gedragmaatregelen

Het vergt veel aandacht om je doelgroep te sturen richting jouw doelgedrag. In de Aanpak Gedragsverandering en in de workshop van Anjo Travaille worden vijf maatregelen/oplossingsrichtingen genoemd waar je als school mee aan de gang kan. Per maatregel is er een voorbeeld genoemd om te laten zien hoe deze maatregel toegepast kan worden.

Duidelijkheid creëren en verandermomenten benutten

Voor het automatisch gedrag, het onbewuste gedrag, is het heel belangrijk om duidelijkheid te geven aan de doelgroep om tot het doelgedrag te komen. Leerlingen en medewerkers kijken naar wat 'normaal' is en nemen dat gedrag over. Bepaalde momenten in het jaar zoals aan het begin van een nieuw schooljaar, na een vakantie of na een specifieke projectweek kunnen benut worden als verandermoment om op het 'na-aap gedrag' in te spelen.

Start de campagne aan het begin van het schooljaar

Elk jaar starten er verschillende scholen na de zomervakantie met het gescheiden inzamelen van afval. Zo ook de basisscholen in de regio Meerlanden die samen met de wethouder de start van het nieuwe schooljaar benutten met een quiz over afval en een opruim-excursie door de buurt. Ook op een middelbare school in Hilversum gebruiken ze de start van het nieuwe schooljaar om leerlingen bewust te maken van het nieuwe afvalscheidingsproject op school, waarbij de school aansluit als "Supporter van Mooi Schoon".

Schoon gedrag kan je uitlokken

Schoon gedrag kan je op vele verschillende mogelijkheden uitlokken. Je kan als school een watertappunt openen zodat leerlingen hun eigen flesje water kunnen vullen en geen plastic wegwerp flesjes hoeven te kopen. Daarnaast kunnen scholen bijvoorbeeld er voor zorgen dat de afvalbakken voor gescheiden afval heel duidelijk gelabeld zijn zodat er voor leerlingen geen twijfel is in welke bak wat thuis hoort.

Makkelijk maken en schoon gedrag uitlokken door de omgeving

Om gedrag te kunnen veranderen is het handig om de omgeving zo goed mogelijk bij het gewenste gedrag aan te laten sluiten. Zorg dat afvalbakken dichtbij staan en afvalscheiding geen gedoe is, zodat je de (mogelijke) weerstand verkleint. Daarnaast kan je zorgen dat het standaard aanbod altijd zo duurzaam mogelijk is, bijvoorbeeld preventie van afvalstoffen of het aanbod van tapwater.

Leren, ervaren en committeren

Er zijn vele lespakketten op het gebied van afval op school om te zorgen dat de doelgroep meer leert over het belang van afvalscheiding en minder zwerfafval op scholen. Kijk voor dit aanbod in lespakketten in de [Keuzewijzer](#). Daarnaast is het van belang om je doelgroep het zelf te laten ervaren. Je kan bijvoorbeeld bij meerdere lessen aandacht besteden aan afvalvermindering. Als je anderen wil committeren aan jouw doel en doelgedrag, werkt herhaling heel goed.

Je eigen leerlingenteam

Het oprichten van een leerlingenteam waarin leerlingen zelf projecten oppakken onder begeleiding van docenten, helpt om de leerling te betrekken. Een voorbeeld van een programma waarin leerlingen zeer actief betrokken worden bij duurzaamheid op school is Eco-Schools. Dit programma gaat uit van een student-led change en werkt met tien duurzame thema's. Meer informatie vindt je op de website van [Eco-Schools](#).

Samenwerken en communicatie

In Doorn is een middelbare school samen met de BOA's (Buitengewone Opsporingsambtenaren) in het winkelcentrum een campagne gestart om zwerfafval te verminderen. Op mededelingsborden op school stond de leus "Jouw troep kan best de bak in" en er zijn brieven verstuurd naar de ouders. De BOA's in het winkelcentrum hebben deze boodschap ook opgepakt en hebben het toezicht verscherpt.

Ondersteunende communicatie

Mensen zijn kuddedieren en volgen graag het voorbeeld van anderen. Een extra zetje, bijvoorbeeld het promoten/communiceren van sociale normen en voorbeeldgedrag van rolmodellen kan goed werken om je doelgroep aan te zetten tot het gewenste gedrag. Daarbij kunnen ook andere communicatiemiddelen zoals posters en flyers werken om uit te leggen wat de bedoeling is en leerlingen te vertellen wat er met het gescheiden afval gebeurt en wat hun kleine beetje afval daaraan bijdraagt. Communiqueer daarbij ook de behaalde resultaten.

Afdwingen en belonen van schoon gedrag

Als je schoon gedrag wilt uitlokken dan is het handig om te zorgen dat het makkelijk en logisch is. Je kan schoon gedrag opnemen in beleid of je kan het gedrag afdwingen. Je kan bijvoorbeeld formele of informele afspraken maken met medewerkers en je kan bij het aangaan van contracten met catering en aannemers als schoolleiding eisen stellen aan de manier waarop met afval wordt omgegaan. Beloning van schoon gedrag kan bestaan uit het geven van complimentjes, het invoeren van een statiegeldsysteem voor medewerkers en leerlingen of prestatieafspraken maken met leveranciers.

Complimentjes geven werkt

Op een basisschool in Amsterdam wordt goed gedrag beloond door middel van het geven van complimentjes aan elkaar. Zinnen als "Wat is het hier schoon, hè?" En "Wat scheiden jullie netjes je afval!" blijken goed te werken om het schoolplein schoon te houden. Iedereen krijgt een positieve boost waardoor het goede gedrag normaal wordt.

Dus: wat het doel rondom afval op school ook is, er is altijd een maatregel/oplossingsrichting waarbij er aan de slag gegaan kan worden met het gedrag. Kijk voor uitgebreide voorbeelden bij de verschillende oplossingsrichtingen en uitgewerkte casussen in de volledige Aanpak Gedragsverandering en gebruik de Checklist horende bij de Aanpak Gedragsverandering om bij te houden welke fases je al doorlopen hebt.

Bronnen

De zin van afval scheiden – VANG huishoudelijk afval

<https://www.vang-hha.nl/kennisbibliotheek/@191433/zin-afvalscheiden/>

Eco-Schools, hét landelijke programma voor duurzaamheid op school

<https://www.eco-schools.nl/>

Inspiratielijst Afval Scheiden – VANG huishoudelijk afval

<https://www.vang-hha.nl/kennisbibliotheek/@169065/inspiratielijst/>

Keuzewijzer (zwerf)afvaleducatie – Afval op School

<https://kenniswijzerzwerfafval.nl/document/keuzewijzer-onderwijsaanbod-afval-en-zwerfafval>

Kennisdossier Waarom afval scheiden en preventie?

<https://www.vang-hha.nl/nieuw/kennisbibliotheek/@213862/kennisdossier-waarom/>

Aanpak Gedragsverandering & Checklist Aanpak Gedragsverandering – Afval op School

<https://vangbuitenshuis.nl/branches-0/onderwijs/> (Documenten & Links)

Stappenplan herkenbare afvalscheiding – VANG huishoudelijk afval

<https://www.vang-hha.nl/kennisbibliotheek/@202210/stappenplan/>

Workshop gedragsverandering - Anjo Travaille

https://www.youtube.com/watch?time_continue=418&v=Ooiw8rERYLE

<https://bovenkamers.nl>

Afbeeldingen Kennisdossier: Aanpak Gedragsverandering

<https://vangbuitenshuis.nl/branches-0/onderwijs/> (Documenten & Links)